

Małgorzata Pagacz USJK¹

Eucharystia jako ofiara w pismach św. Urszuli Ledóchowskiej

Streszczenie

Artykuł przedstawia zagadnienie Eucharystii jako ofiary w pismach św. Urszuli Ledóchowskiej. Eucharystia jest – według św. Urszuli – uobecnieniem i przedłużeniem ofiary Jezusa, którą złożył On na krzyżu. Matka Ledóchowska wskazuje, że nie można rozłączać tajemnicy realnej obecności Chrystusa pod postacią chleba i wina od Jego ofiary. Na tej prawdzie opiera się jej duchowość eucharystyczna. Zachęca do miłości Jezusa–Hostii, do postawy wdzięczności i uwielbienia Chrystusa Eucharystycznego oraz do życia ofiarną i służebną miłością wobec bliźnich. W tym kontekście szczególnie wskazuje na powołanie osób zakonnych, które oddają Bogu całych siebie.

Słowa kluczowe: Eucharystia, ofiara, Urszula Ledóchowska, duchowość

Summary

Eucharist as Sacrifice According to the Writings of Saint Ursula Ledóchowska

The article presents the issue of Eucharist as sacrifice according to the writings of Saint Ursula Ledóchowska. The Eucharist is a re-presentation and perpetuation of the sacrifice of Jesus, offered on the Cross. Mother Ledóchowska demonstrates that it is impossible to separate the mystery of the real presence of Christ under the species of bread and wine from His sacrifice. She encourages us to adopt the attitude of love for Jesus–the Host, the attitude of gratitude and adoration of Eucharistic Christ and to live the sacrificial and selfless love for the others. Saint Ursula points especially to the vocation of the consecrated persons, who dedicate themselves totally to God.

Keywords: Eucharist, sacrifice, Ursula Ledóchowska, spirituality

¹ Małgorzata Pagacz USJK (ORCID: 0000-0003-4504-9142) – siostra należąca do Zgromadzenia Sióstr Urszulanek Serca Jezusa Konającego; doktor z dziedziny teologii, prowadzi wykłady zlecone na Papieskim Wydziale Teologicznym w Warszawie. Adres do korespondencji: ul. Wiślana 2, 00-317 Warszawa. E-mail: mmpagacz@gmail.com.

Zagadnienie tajemnicy Eucharystii jest jednym z najczęściej poruszanych i rozważanych przez św. Urszulę Ledóchowską (1865-1939), założycielkę Zgromadzenia Sióstr Urszulanek Serca Jezusa Konającego. Matka Urszula mówi i pisze o Eucharystii w wielu aspektach, ukazując zarazem, na czym polega prawdziwa duchowość eucharystyczna. Święta założycielka zawsze ma na względzie konkretnego człowieka – do którego kieruje swe słowa – znajdujące się w określonej sytuacji życiowej. Ponadto, każdego chce doprowadzić do Chrystusa obecnego w Najświętszym Sakramencie i do zażyłej relacji z Nim.

Tematyką, do której święta Urszula wielokrotnie powraca, jest kwestia Eucharystii jako ofiary. W dotychczasowo powstałych publikacjach, stanowiących teologiczne opracowania myśli Matki Ledóchowskiej, to zagadnienie nie zostało jeszcze podjęte. Istniejące publikacje omawiają i charakteryzują jedynie ogólnie duchowość eucharystyczną założycielki Zgromadzenia Sióstr Urszulanek Serca Jezusa Konającego² lub przedstawiają jej działalność apostołską związaną z szerzeniem kultu Najświętszego Sakramentu³. Niniejszy artykuł ma więc na celu ukazanie tajemnicy Eucharystii w aspekcie ofiary w pismach św. Urszuli Ledóchowskiej. Na początku zostaną przedstawione ważniejsze teksty Matki Ledóchowskiej dotyczące rozważanej tajemnicy, z dostrzeżeniem różnorodności kontekstów ich powstawania. Kolejny punkt będzie wyjaśnieniem rozumienia Eucharystii jako uobecnienia i przedłużenia ofiary Jezusa Chrystusa na krzyżu według św. Urszuli. Trzeci zaś punkt będzie dotyczył miłości do Jezusa-Hostii, a czwarty – ukaże, jak Matka Urszula rozumiała postawę składania siebie w ofierze jako owoc miłości Jezusa Eucharystycznego.

² Zob. np. J. Misiurek, *Kontemplacja Serca Jezusa Konającego i duchowość eucharystyczna*, w: *Polka w Europie. Święta Urszula Ledóchowska*, Lublin 2005, s. 28–42.

³ Zob. Z.J. Zdybicka, *Błogosławiona Urszula Ledóchowska – apostołka Eucharystii*, w: *Odrodzenie jest możliwe*, red. B. Bejze, Warszawa 1988, s. 9–14; A. Górską, *Tajemnica Eucharystii w życiu i działalności bł. Urszuli Ledóchowskiej*, w: *Odrodzenie jest możliwe*, dz. cyt., s. 15–29; U. Górską, *Eucharystia w życiu młodego człowieka według wskazań i praktyki pedagogicznej błogosławionej Urszuli Ledóchowskiej*, w: *Odrodzenie jest możliwe*, dz. cyt., s. 30–41.

1. Święta Urszula Ledóchowska o tajemnicy Eucharystii

Analizując pisma Matki Ledóchowskiej, nie trudno stwierdzić, że nie ma wśród nich dzieł, które można by uznać za traktaty czy teorie poświęcone zgłębianiu tajemnicy Eucharystii. Święta Urszula nie należy do grona tych teologów czy autorów, którzy podjęli trud systematycznej refleksji nad istotą i znaczeniem Eucharystii w życiu Kościoła czy życiu chrześcijańskim. Założycielka Zgromadzenia Sióstr Urszulanek Serca Jezusa Konającego pisze o tajemnicy Eucharystii przede wszystkim w tekstach, które przeznaczone są dla sprecyzowanych grup odbiorców, z uwzględnieniem kontekstu życiowego i potrzeb danych adresatów. Święta Urszula również wielokrotnie wygłaszała przemówienia czy referaty o Eucharystii z racji różnych okoliczności.

Wiele refleksji dotyczących omawianej tajemnicy Matka Ledóchowska kieruje do sióstr należących do wspólnoty zakonnej przez nią założonej. Rozważania mówiące o znaczeniu Eucharystii w życiu urszulanki znajdują się przede wszystkim w prośbach zatytułowanych *Przenajświętszy Sakrament i Miłość Ukrzyżowanego* w jej *Testamencie*, który można uznać za syntezę duchowości Matki Urszuli, oraz w *Rozmyślaniach* stanowiących pomoc do osobistej modlitwy sióstr i zawierających komentarze do poszczególnych fragmentów biblijnych, zwłaszcza Ewangelii, przeznaczone na wszystkie dni roku. W *Dyrektorium* św. Urszula przekazuje siostrom refleksje dotyczące Mszy świętej, Komunii świętej i nawiedzenia Przenajświętszego Sakramentu. Natomiast w *Rekolekcjach miesięcznych* wyznacza styczeń jako czas poświęcony głębszemu namysłowi nad tajemnicą przychodzenia Chrystusa w Komunii świętej.

Na ważne teksty dotyczące tajemnicy Eucharystii składają się również okolicznościowe referaty, które wygłaszane były przez św. Urszulę na Zjazdach Katolickich czy Kongresach Eucharystycznych, mające na celu rozbudzić i umocnić duchowość eucharystyczną ludzi wierzących⁴. Matka Ledóchowska mówiła i pisała o znaczeniu Eucharystii, zwracając

⁴ Zob. *Błogosławiona Urszula Ledóchowska o Eucharystii*, w: *Odrodzenie jest możliwe*, dz. cyt., s. 58–103.

się również osobno do dzieci należących do Krucjaty Eucharystycznej⁵ czy też do samych kobiet, matek, na których – według Świętej – spoczywa odpowiedzialność tworzenia atmosfery w domu podczas przygotowania dziecka do Pierwszej Komunii Świętej⁶. Refleksje św. Urszuli o znaczeniu Eucharystii jako ofiary obecne są przede wszystkim w pismach skierowanych do sióstr urszulanek: *Rozmyślaniach*, *Testamencie*, *Dyrektorium* i *Rekolekcjach miesięcznych*. Ponadto, Matka Ledóchowska zwraca uwagę na tę kwestię także w swoich tekstach, odczytach i przemówieniach kierowanych do osób świeckich, również do dzieci.

2. Eucharystia uobecnieniem i przedłużeniem ofiary Chrystusa na krzyżu

Tajemnica Eucharystii zajmuje ważne i niezastąpione miejsce w pismach i duchowości świętej Urszuli Ledóchowskiej i założonego przez nią Zgromadzenia Sióstr Urszulanek Serca Jezusa Konającego. Fakt ten staje się w pełni zrozumiały, gdy spojrzysz całościowo na duchowość Matki Ledóchowskiej, która przeniknięta jest chrystocentryzmem⁷. Jezus Chrystus, objawiający miłość Ojca i z miłości oddający swe życie w ofierze dla zbawienia człowieka, jest Osobą obecną we wszystkich myślach, pragnieniach, modlitwach i zamierzeniach św. Urszuli. Jednoznacznym i przekonującym wyrazem skupienia jej duchowości na Osobie Zbawiciela jest jej predykat: „od Jezusa Ukrzyżowanego”. Podobnie, już sama nazwa „Zgromadzenie Sióstr Urszulanek Serca Jezusa Konającego” świadczy, że duchowość tej wspólnoty zakonnej ma jednoznaczny rys chrystocentryczny. Co więcej, duchowość ta kładzie szczególny akcent na tajemnicę konania i śmierci Jezusa Chrystusa na krzyżu, która jest

⁵ Zob. np. U. Ledóchowska, Przemówienie wygłoszone 28 czerwca 1930 do dzieci na I Ogólnopolskim Kongresie Eucharystycznym w Poznaniu, w: *Odrodzenie jest możliwe*, dz. cyt., s. 87–91; U. Ledóchowska, Przemówienie wygłoszone do dzieci w czerwcu 1932 na Kongresie Eucharystycznym w Radomiu, w: *Odrodzenie jest możliwe*, dz. cyt., s. 91–95. ⁶Zob. np. U. Ledóchowska, Odczyt wygłoszony 24 kwietnia 1929 w Poznaniu, w: *Odrodzenie jest możliwe*, dz. cyt., s. 80–87.

⁷ Zob. J. Misiurek, *Kontemplacja Serca Jezusa Konającego i duchowość eucharystyczna*, dz. cyt., s. 42.

szczytowym i kluczowym momentem w dziejach zbawienia⁸. Miłość Boga do człowieka wyraziła się bowiem najpełniej w Sercu Jezusa Konającego. Zbawiciel przez dobrowolną ofiarę ze swego życia dał niepojęty wyraz najczystszej miłości do Ojca i do ludzi, zgodnie ze słowami Ewangelii: „Nikt nie ma większej miłości od tej, gdy ktoś życie swoje oddaje za przyjaciół swoich” (J 15, 13). Najcenniejszym darem Jezusa Ukrzyżowanego jest zaś Eucharystia.

Dla świętej Urszuli Eucharystia to przede wszystkim uobecnienie i przedłużenie ofiary złożonej przez Chrystusa raz na zawsze na krzyżu na Kalwarii. W *Dyrektorium* stwierdza ona:

Msza święta jest według nauki Kościoła niekrwawym odnowieniem krwawej ofiary Jezusa Chrystusa. W niej ofiaruje się Pan Jezus jako ofiara prześlągalna za nas, wyprasząc nam przebaczenie i łaski. Sam Pan Jezus na słowo kapłana zstępuje na ołtarz, sam się modli za nas, jest Pośrednikiem między biedną, nędzną ludzkością a wielkim, świętym Bogiem⁹.

Eucharystia stanowi dar Serca Jezusa i Sakrament Miłości. Matka Ledóchowska zatrzymuje się przy tych prawdach w dziele *Rozmyślenia*, rozważając wydarzenie ustanowienia Eucharystii, które jest niezgłębioną łaską Chrystusa dla człowieka. Zachęca, by przenieść się w duchu do Wieczernika, w którym Chrystus zgromadził swoich uczniów, aby spożyć z nimi ostatnią wieczerzę. Zauważa, że Jezus, wiedząc wszystko, miał świadomość wydarzeń, które miały nastąpić – wiedział, że ostatni raz uczestniczy w święcie Paschy. Mając złożyć własne życie w ofierze dla zbawienia świata, chciał przed swoim odejściem zostawić Apostołom największy wyraz bezgranicznej i służebnej miłości – dał im swoje Ciało i swoją Krew, obdarował ich Najświętszym Sakramentem. Matka Urszula pisze:

Serce Jezusa pała miłością, tą rzewną, czułą miłością ojca względem swych dzieci, przyjaciela dla przyjaciół, a choć Jezus odczuwa smutek na myśl o cierpieniach, jakie Go czekają, to z upragnieniem najgorętszym wygląda godziny, kiedy dokonana ofiara dla tych, których kocha bezbrzeżną, bo Bożą miłością. Widzi w duchu

⁸ Zob. Z.J. Zdybicka, *Błogosławiona Urszula Ledóchowska – apostołka Eucharystii*, dz. cyt., s. 9–11.

⁹ U. Ledóchowska, *Pisma zakonne*, Pniewy 2000, s. 87; zob. także, U. Ledóchowska, *Pisma zakonne*, dz. cyt., s. 35.

straszny krzyż, ale widzi i skutki ofiary krzyżowej – tę białą Hostię, która do końca świata będzie szczęściem, radością, pociechą biednej i cierpiącej ludzkości¹⁰.

Według św. Urszuli gest ustanowienia Eucharystii wypływa z ogromu miłości Chrystusa jako najlepszego Przyjaciela, który pragnie zbawienia wszystkich.

Matka Ledóchowska pokazuje, w jaki sposób wydarzenie ustanowienia Sakramentu Ołtarza zmienia rzeczywistość, daje nową perspektywę i obdarza nadzieją. Na mocy tego czynu Chrystusa, w przyszłości wierzący będą mogli – jak umiłowany uczeń – przechodzić przez życie oparci na Boskim Sercu Jezusa, wpatrzeni w białą Hostię opromieniającą cały świat i pokrzepieni pokarmem Ciała i Krwi Chrystusa¹¹. Dlatego święta Urszula podkreśla doniosłość wydarzenia ustanowienia Eucharystii i ukazuje je jako czas, kiedy niebo jednoczy się z ziemią. Pisze:

Podnosi Jezus oczy ku niebu, dzięki czyni Ojcu niebieskiemu za tę wielką chwilę, której się doczekał, błogosławi i mówi: „To jest Ciało moje, to jest Krew moja... to czyńcie na pamiątkę moją”. Aniołowie ze czcią i uwielbieniem otaczają ten chleb, który stał się Ciałem Chrystusowym, to wino, które przemieniło się w Krew Jego, a w największym uwielbieniu wołają: „Święty, święty, święty” (zob. Iz 6, 3)¹².

W tym kontekście autorka *Rozmyślań* wskazuje na dysonans, do którego dochodzi, gdy rozważana tajemnica jest lekceważona czy marginalizowana przez ludzi. Zauważa, że wielu żyje będąc nieświadomymi tej największej łaski, jaką niesie męka Chrystusa, bez wiary w to, że On zostanie „z nami aż do skończenia świata” (zob. Mt 28, 20)¹³. Pierwszym zadaniem człowieka wierzącego jest odkrywanie ofiarnej i odkupieńczej miłości Chrystusa.

Święta Urszula podkreśla ścisły związek pomiędzy ofiarą Zbawiciela i tajemnicą realnej obecności Chrystusa pod postacią chleba i wina. Pokazuje, że Eucharystia jest darem wypływającym z niezmierzonej miłości Jezusa Ukrzyżowanego. Zaznacza, że Jezus jeszcze przed męką chciał

¹⁰ U. Ledóchowska, *Rozmyślenia*, t. 1, Pniewy 2000, s. 394.

¹¹ Zob. U. Ledóchowska, *Rozmyślenia*, t. 1, dz. cyt., s. 395.

¹² U. Ledóchowska, *Rozmyślenia*, t. 1, dz. cyt., s. 394.

¹³ Zob. U. Ledóchowska, *Rozmyślenia*, t. 1, dz. cyt., s. 394.

ukazać głębię swego Serca, aby człowiek zrozumiał, że męka i śmierć Zbawiciela podjęte były z miłości, gdyż

miłość najlepiej objawia się przez ofiarę, a Jezus na krzyżu okazuje nam cały ogrom swej miłości. Tam wysłużył nam wszelkie łaski potrzebne do zbawienia – łaskę odpuszczenia naszych win, łaskę Eucharystii¹⁴.

Matka Urszula przypomina, że łaskę obecności Chrystusa w Najświętszym Sakramencie Ołtarza wierzący zawdzięczają Jezusowi, który umiera na krzyżu dla zbawienia człowieka. W obliczu tej prawdy, św. Urszula poruszona miłością Chrystusa, pyta jak można nie kochać Chrystusa Ukrzyżowanego. Podkreśla, że osoba kontemplująca mękę i śmierć Zbawiciela, wpatrująca się w Jezusa wiszącego na krzyżu, powinna przede wszystkim prosić o łaskę dostrzegania miłości Pana i wdzięczności za nią. Ponadto jednoznacznie przestrzega, by nie zapominać o ofiarniczym wymiarze Eucharystii; by nie rozłączać w myśli Chrystusa Ukrzyżowanego od Jezusa w Hostii w Sakramencie Miłości¹⁵. Autorka *Rozmyślań* przekonuje, że bez obecności Chrystusa w Najświętszym Sakramencie trudno byłoby wyobrazić sobie życie człowieka wierzącego¹⁶.

Prawdę o realnej obecności Chrystusa w Eucharystii – która jest przedłużeniem ofiary Chrystusa – święta Urszula przypomina wszystkim wierzącym. Ponadto zaznacza, jak ważne jest, by przekazywać ją już dzieciom, uwrażliwiając je na zasadnicze znaczenie przyjaźni z Panem Jezusem w Najświętszym Sakramencie. Relacja z Chrystusem Eucharystycznym to istotny element w koncepcji wychowania św. Urszuli¹⁷. Matka Ledóchowska wskazuje na niepojętą miłość Zbawiciela, która tak często pozostaje niezauważona czy zlekceważona. Zwracając się do dzieci, wyjaśnia im:

¹⁴ U. Ledóchowska, *Rozmyślenia*, t. 2, Pniewy 2000, s. 8.

¹⁵ Zob. U. Ledóchowska, *Rozmyślenia*, t. 2, Pniewy 2000, s. 8.

¹⁶ Zob. J. Misiurek, *Historia i teologia polskiej duchowości katolickiej*, t. 3, Lublin 2002, s. 153.

¹⁷ Zob. K. Olbrycht, *Zarys systemu wychowania Urszuli Ledóchowskiej*, Ząbki 2002, s. 24;

W. Zyzak, *Kontemplacja Krzyża jako centrum duchowości św. Urszuli Ledóchowskiej*, w: „Otrzymała od Boga wielki charyzmat”. Św. Urszula Ledóchowska i Urszulanki Serca Jezusa Konającego, red. M. Krupecka, W. Misztal, Kraków 2012, s. 93.

[Pan Jezus] chce nas zbawić i dlatego jest w tabernakulum, modli się tam nieustannie za nas, otacza czułą miłością i odnawia co dzień niekrwawym sposobem krwią ofiarę krzyżową. Smuci się Serce Jezusa widząc, że ludzie, zamiast iść ścieżką prowadzącą do nieba, wybierają często szeroką drogę wiodącą do piekła. Jezus jest zasmucony¹⁸.

Święta Urszula pokazuje dzieciom, że ich zadaniem jest nieść pocieszenie Panu Jezusowi i okazanie Jemu bezinteresownej miłości.

3. Miłość do Jezusa-Hostii

Eucharystia jest Sakramentem Miłości, danym na mocy ofiary Chrystusa na krzyżu dla zbawienia wszystkich ludzi. Święta Urszula wielokrotnie zaznacza, że miłość Zbawiciela domaga się odpowiedzi człowieka. Wierzący, odkrywający ogrom miłości Jezusa, dostrzegający wartość Jego ofiary krzyżowej i Jego pragnienie pozostania wśród ludzi w Eucharystii aż do skończenia świata, wezwany jest przede wszystkim do wdzięczności Chrystusowi za dar odkupienia. Co więcej, tajemnica Jezusa Ukrzyżowanego, oddającego Swe życie, przynagla do okazywania Mu miłości na wiele sposobów: przez modlitwę, pokutę i oddanie Jemu swego życia w ofiarnej służbie Bogu i bliźniemu.

Zdaniem św. Urszuli, ten, kto chce żyć Eucharystią, powinien zwłaszcza rozwijać miłość do Jezusa-Hostii i wdzięczność wobec Zbawiciela, dziękując Mu za Przenajświętszy Sakrament. Autorka *Rozmyślań* pisze, zwracając się do sióstr zakonnych, że największym ich staraniem powinno być kształtowanie w sercu wielkiej i czulej miłości do Jezusa-Hostii, a miłość ta stanie się wtedy źródłem świętej radości w Panu.

Szczęśliwa dusza, która tak rzeczywiście całym sercem przygłęła do Jezusa-Hostii, bo w Nim ma najcenniejszy skarb, jaki ziemia posiada. U stóp tabernakulum znajdzie wszystko, czego jej na ziemi do szczęścia potrzeba – znajdzie pociechę, pokój, przebaczenie, ukojenie w bólu, znajdzie raj na ziemi. Tam zrozumie, że kto ma Jezusa, ma wszystko, i niczego więcej mu nie potrzeba¹⁹

¹⁸ U. Ledóchowska, Przemówienie wygłoszone 30 czerwca 1928 do dzieci, członków Krućaty Eucharystycznej na Kongresie Eucharystycznym w Łodzi, w: *Odrodzenie jest możliwe*, dz. cyt., s. 77.

¹⁹ U. Ledóchowska, *Rozmyślenia*, t. 2, dz. cyt., s. 88.

– stwierdza św. Urszula. I kierując się do Pana, prosi Go, aby to On sam był dla niej wszystkim (zob. 1 Kor 15, 28)²⁰. Bez umiłowania Chrystusa obecnego w Najświętszym Sakramencie, dającego Siebie człowiekowi, nie można mówić o prawdziwej duchowości eucharystycznej.

Miłość do Jezusa–Hostii, o której wiele pisze św. Urszula, łączy się z wdzięcznością wobec Zbawiciela za dar Jego realnej obecności. Autorka *Rozmyślań* pokazuje, że postawa dziękczynienia powinna przenikać całe życie człowieka. Zwraca uwagę zwłaszcza na niepojętą dla umysłu ludzkiego łaskę przyjmowania Chrystusa w Komunii świętej.

Ja, nędzne, małe, grzeszne stworzenie, a Jezus, Bóg mój, Pan, Stwórca wszechświata staje się moją własnością, zstępuje z wysokości nieba do mego nędznego serca, przynosi mi łaski, przebaczenie, pomoc w pracy wewnętrznej, siłę, świętą radość, pokój Boży i jest mi Poczyszycielem w krzyżach i cierpieniach...²¹

– rozmyśla św. Urszula. Wobec głębi tej tajemnicy zauważa, że Jezusowi–Hostii należy się wielka wdzięczność za możliwość codziennego przyjmowania Go w Komunii świętej²². Zaleca siostrom, by stawiały sobie często pytanie o jakość dziękczynienia i starały się, aby Chrystus był uwielbiony – nie tylko w momencie Komunii świętej, ale także we wszystkich chwilach życia. Zachęca, by wdzięczność wobec Zbawiciela była stałą dyspozycją człowieka, by dziękczynienie nie zamykało się jedynie w kwadransie po Komunii świętej, ale by trwało także po opuszczeniu kaplicy²³.

Najważniejszy moment dnia to – według św. Urszuli – właśnie chwila przyjęcia Komunii świętej²⁴. Dlatego Matka Ledóchowska poświęca wiele uwagi dobremu przygotowaniu do jej przyjęcia. Złączenie Chrystusa z człowiekiem w Komunii świętej uważa za wydarzenie, którego nie da się porównać z niczym innym – traktuje je jako najwznioślejszą i najbogatszą w owoce dla osoby ludzkiej tajemnicę²⁵. W *Rekolekcjach miesięcznych*

²⁰ Zob. U. Ledóchowska, *Rozmyślenia*, t. 2, dz. cyt., s. 88.

²¹ U. Ledóchowska, *Rozmyślenia*, t. 2, dz. cyt., s. 9.

²² Zob. U. Ledóchowska, *Rozmyślenia*, t. 2, dz. cyt., s. 9.

²³ Zob. U. Ledóchowska, *Rozmyślenia*, t. 2, dz. cyt., s. 10.

²⁴ Zob. U. Ledóchowska, *Pisma zakonne*, dz. cyt., s. 54.

²⁵ Zob. U. Ledóchowska, *Rozmyślenia*, t. 2, dz. cyt., s. 163.

święta Urszula poleca siostronom pytać siebie o wewnętrzne nastawienie, zrozumienie i pragnienie, które towarzyszą im przy przyjmowaniu Chrystusa pod postacią chleba. Przestrzega, by częste przystępowanie do Komunii świętej nie stało się jedynie pobożnym zwyczajem²⁶. Każde szukać powodów oziębłości i obojętności. Zwraca uwagę na kluczowe znaczenie żywej i silnej wiary.

Gdybyśmy tak naprawdę wierzyły, że to Pan nasz i Bóg, ten Najświętszy, Najmiłsierniejszy, Wszechpotężny Pan życia i śmierci do nas wstępuje, z nami się łączy, stając się pokarmem podtrzymującym nasze życie Boże, czybyśmy się nie poczuwały do miłości, do wdzięczności względem Jezusa, który będąc Bogiem, chce być towarzyszem życia naszego? Czybyśmy mogły być obojętne względem Niego, czybyśmy mogły zapominać o dziękczynieniu po Komunii świętej, o przygotowywaniu się do następnego spotkania z naszym Bogiem?²⁷

– pyta Matka Urszula. Zachęca, by modlić się o łaskę silnej wiary i uświadamiać sobie bliskość Jezusa obecnego w Najświętszym Sakramencie. Autorka *Rozmyślań* zobowiązuje więc, zwłaszcza swoje córki duchowe, do głębokiej więzi z Chrystusem obecnym w Sakramencie Miłości. Ponadto, osoby zakonne, żyjące miłością do Jezusa–Hostii, wezwane są do tego, by składały Bogu ofiarę swojego serca. Według Matki Urszuli żadna relacja nie może mieć pierwszeństwa przed tym, co ma wiązać człowieka z Bogiem. Każde autentyczne przeżywanie tajemnicy Eucharystii jest przypomnieniem, że Ojciec wydał swego umiłowanego Syna dla zbawienia ludzi, a Syn Boży w tymże umiłowaniu oddał życie za każdego. Tylko dzięki łasce Bożej można przybliżyć się do zrozumienia tej tajemnicy.

Kochajcie Jezusa w tabernakulum. Tam niech serce Wasze zawsze czuwa, choć ciało przy pracy, przy zajęciu. Tam Jezus, a Jezusa nam kochać tak gorąco, tak serdecznie. A jeżeli nie umiemy kochać, to przynajmniej pragniemy kochać – kochać coraz więcej!²⁸

²⁶ Zob. U. Ledóchowska, *Rozmyślenia*, t. 2, dz. cyt., s. 163.

²⁷ U. Ledóchowska, *Rozmyślenia*, t. 2, dz. cyt., s. 164–165.

²⁸ U. Ledóchowska, *Rozmyślenia*, t. 2, dz. cyt., s. 53.

Tymi słowami zapisanymi w swym *Testamencie* święta Urszula wzywa do miłości Chrystusa Eucharystycznego. Ponadto zaleca modlić się o tę miłość gorąco i wytrwale, ponieważ Przenajświętszy Sakrament to największy skarb i szczęście człowieka. Matka Ledóchowska zachęca także – jako wyraz uwielbienia i akt adoracji – do częstego nawiedzania Chrystusa obecnego w tabernakulum: fizycznie – jeśli to możliwe – lub duszą, sercem, gdy praca i obowiązki inaczej nie pozwalają²⁹.

4. Postawa składania siebie w ofierze

Obok postawy wdzięczności i miłości do Jezusa–Hostii, Matka Urszula pisze o gotowości do chętnego znoszenia dla Chrystusa trudności i cierpień, o przyjmowaniu z radością drobnych krzyżyków, które niesie z sobą prawdziwe zaangażowanie w relacje międzyludzkie, w pracę i w obowiązki. W *Rozmyślaniach* stwierdza:

O, gdybym naprawdę kochała Jezusa–Hostię, to bym się nawet cieszyła, że przez ofiarę mogę Mu okazywać swoją miłość. A czy nie należą do tych dusz jęczących nad każdym krzyżkiem, nad każdą niewygodą, nad każdą trudnością? Jezus konający na krzyżu wysłużył mi szczęście Komunii świętej, a ja Jezusowi w Komunii świętej nie chcę oddawać miłości ofiarnej!³⁰

Świadoma słabości ludzkiej, zwraca się do Pana w modlitwie, prosząc Go o zrozumienie wartości i piękna ofiary z miłości, złączonej z Jego ofiarą na krzyżu³¹. Duchowość eucharystyczna – według Matki Ledóchowskiej – polega więc na gotowości życia ofiarną miłością, na wzór Jezusa–Hostii.

W rozważaniach mówiących o tajemnicy Eucharystii, Sakramencie Miłości, święta Urszula niejednokrotnie przywołuje zdanie z Ewangelii według św. Jana: „Przykazanie nowe daję wam, abyście się wzajemnie miłowali tak, jak Ja was umiłowałem” (J 13, 34). Interpretuje to polecenie Zbawiciela jako Jego ostatnią wolę – wolę miłości, którą przekazał apostołom. Zwraca uwagę, że Chrystus wypowiedział to przykazanie dopiero

²⁹ Zob. U. Ledóchowska, *Rozmyślania*, t. 2, dz. cyt., s. 53–54.

³⁰ U. Ledóchowska, *Rozmyślania*, t. 2, dz. cyt., s. 9.

³¹ Zob. U. Ledóchowska, *Rozmyślania*, t. 2, dz. cyt., s. 9.

w konkretnym momencie poprzedzającym Jego śmierć – nie wcześniej, ponieważ czekał aż do chwili, w której będzie mógł zostawić największy dar swojej miłości, Przenajświętszy Sakrament. Według autorki *Rozmyślań*, tym samym Pan Jezus w przeddzień swej ofiary krzyżowej wskazał na ideał miłości bliźniego, do którego człowiek powinien ze wszystkich sił dążyć, a którego w całości nigdy nie osiągnie³². Matka Ledóchowska pisze:

Mam miłować bliźnich, mam miłować moje siostry, tak Jezus mnie umiłował, wyniszczając, poświęcając się dla nich, jako ofiara całopalna. Jezus sam sięgnął aż do szczytu miłości. Od nas nie wymaga tak wielkiej ofiary, ale wzywa nas do poświęcenia się dla innych z zapomnieniem o sobie. Czy więc moja miłość bliźniego, moja miłość do sióstr jest choć trochę podobna do miłości Jezusa ku mnie? Czy i ja, tak jak Jezus–Hostia, gotowam oddać się siostronom moim bez zastrzeżenia? „Bierzcie i jedzcie” (Mt 26, 26). Jedzcie me siły, bo są do waszej dyspozycji, chcę wam służyć nimi. Bierzcie i jedzcie moje zdolności, moją umiejętność, jeśli wam nią mogę być użyteczna. Bierzcie i jedzcie me serce, niech swą miłością rozgrzewa i rozjaśnia życie wasze. Bierzcie i jedzcie mój czas, niech będzie do waszej dyspozycji. Weźcie mnie, choćby to było dla mnie ciężkie, jam wasza, tak jak Jezus–Hostia jest mój³³.

Powyższe rozważania św. Urszuli świadczą o tym, jak doskonale rozumie ona nierozzerwalny związek pomiędzy Eucharystią a życiem. Postawy, o których pisze Matka Ledóchowska, ukazują działającą łaskę Bożą – owoc przeżycia miłości Eucharystycznego Chrystusa, w autoformacji aktywnego jej przyjmowania, w pragnieniu życia miłością na Jego wzór, wyrażający się w osobistym życiu przez miłość bliźniego. Tym samym św. Urszula pokazuje, jak czerpać z najcenniejszego źródła świętości, jakim jest ofiara krzyża i zmartwychwstanie Chrystusa obecne w Eucharystii. Słowa „bierzcie i jedzcie” – dzięki łasce Zbawiciela – stają się formułą życia dla wyzwolonych z egoizmu osób wierzących, doświadczających, jak Bóg je miłuje.

W tekstach adresowanych do sióstr urszulanek, Matka Ledóchowska często zwraca uwagę właśnie na postawę ofiarnej miłości bliźniego, która wypływa ze zrozumienia samej istoty Eucharystii. Wielokrotnie przypomina osobom zakonnym – których powołaniem jest naśladowanie

³² Zob. U. Ledóchowska, *Rozmyślenia*, t. 2, dz. cyt., s. 46.

³³ U. Ledóchowska, *Rozmyślenia*, t. 2, dz. cyt., s. 47.

Chrystusa i życie w bliskiej relacji z Nim – o konieczności ciągłego przekraczania siebie i otwierania się na wolę Bożą. Pyta je, czy – wpatrzone w przykład Jezusa – są gotowe do poświęcenia swojego spokoju, wygód, przyjemności, by pełnić to, czego pragnie Bóg. W *Rozmyślaniach* konfrontuje swoje duchowe córki z pytaniem, czy i one, jak Jezus na krzyżu, gotowe są dźwigać krzyż cierpienia i bólu, krzyż opuszczenia i zapomnienia oraz w sposób wolny i bez skarg umierać na tym krzyżu³⁴. Matka Urszula wskazuje na Chrystusa, który jest najdoskonalszym wzorem prawdziwej ofiarnej miłości. Świadoma ludzkiej słabości i ufna w moc łaski Bożej, prosi Pana, by nauczył kochać tak, jak On, Jezus Ukrzyżowany, ją kocha³⁵. Zachęca, by dążyć do naśladowania Zbawiciela, ćwicząc się w gotowości do przyjęcia łaski ofiary, służby i poświęcenia, która jest owocem udzielania się miłości Jezusa Eucharystycznego.

Matka Ledóchowska kontempluje Serce Jezusa, ofiarę za grzechy, które „konało z bólu, włócznią przebite, i z tego Serca wypłynęły ostatnie krople krwi jako ofiara prześlągalna za grzechy, ofiara strawiona ogniem świętej miłości na ołtarzu krzyża”³⁶. Święta przypomina zarazem o chrześcijańskim powołaniu do składania siebie Bogu w ofierze. Co więcej, zaznacza, że osoba zakonna poprzez śluby czystości, ubóstwa i posłuszeństwa oddaje się Bogu na ofiarę całopalną. Może tego dokonać, gdyż mając powołanie, żyje miłością okazywaną jej przez Zbawiciela – czerpie z mocy Jego ofiary. Osoba poświęcona na własność Bogu należy całkowicie do Chrystusa. Ta świadomość sprawia, że św. Urszula w *Rozmyślaniach* wyznaje, zwracając się z wiarą do Zbawiciela:

Możesz uczynić ze mną wszystko, co Ci się podoba, jam ofiarą Twoją, więc na wszystko się zgadzam. Rób ze mną, co chcesz, jak chcesz, kiedy chcesz, byle bym była ofiarą, byle bym trawiła się na ołtarzu Twej miłości, dopóki się zupełnie nie strawię. Nic dla mnie, wszystko dla Ciebie! Jam ofiarą, więc palić się mam w modlitwie, aż się spalę, choć nieraz modlitwa z trudem mi przychodzi. Trawić się w pokucie, aż się strawię, choć żal prawdziwy, który jest najlepszą pokutą, niełatwo mi przychodzi i domaga się wysiłku natury. Mam ogarnąć miłością swoje otoczenie, swych bliźnich, cały świat, aż w tej miłości, w tym poświęceniu wyniszczę swoje

³⁴ Zob. U. Ledóchowska, *Rozmyślania*, t. 2, dz. cyt., s. 47.

³⁵ Zob. U. Ledóchowska, *Rozmyślania*, t. 2, dz. cyt., s. 47.

³⁶ U. Ledóchowska, *Rozmyślania*, t. 2, dz. cyt., s. 88–89.

„ja” i tak na wzór Serca Jezusowego stanę się prawdziwą, całopalną ofiarą, ofiarą za moje grzechy³⁷.

Modlitwa św. Urszuli, wyrażająca pragnienie zupełnego oddania się Bogu do dyspozycji, jest nie tylko wyrazem jej osobistej postawy, lecz stanowi również wzór dla każdej siostry urszulanki, do której adresowane są *Rozmyślenia*. Matka Ledóchowska ukazuje tym samym prawdę o drodze powołania osoby zakonnej, wybierającej – z miłości do Chrystusa – życie radami ewangelicznymi; prawdę osobistego otwierania się na działanie łaski Boga.

Postawa składania siebie w ofierze, wypływająca wprost z duchowości eucharystycznej, właściwa jest nie tylko dla osób całkowicie poświęconych na własność Bogu, lecz powinna charakteryzować wszystkich chrześcijan. Według św. Urszuli warto kształtować ją u wierzących już od najmłodszych lat, wpajając im to, co wartościowe, a co płynie z poznania łaski Chrystusa w Najświętszym Sakramencie i otwierania się na nią. Matka Ledóchowska wyjaśnia prostymi słowami istotę Eucharystii jako ofiary, zwracając się do dzieci należących do Krucjaty Eucharystycznej. Wskazuje, że Jezus w tabernakulum, Bóg i Zbawiciel, który z miłości ku człowiekowi umarł na krzyżu, mieszka w każdej świątyni, by być Przewodnikiem na drodze do nieba. Jest On często opuszczony, osamotniony, zapomniany, znieważany i niekiedy ciężko obrażany³⁸. Święta Urszula zachęca więc dzieci, by chciały pocieszać Jezusa swymi małymi ofiarami – docenia ona wartość umiejętności zdobycia się na wysiłek, przewyciężenia siebie. W ten sposób natura otwiera się na Boże działanie sakramentu Eucharystii.

Matka Urszula przedstawia te myśli najmłodszym także w konkretnych, na przykładach. Mówi, zwracając się do członków Krucjaty Eucharystycznej:

Pocieszaj Jezusa ofiarkami swymi (...). Ot, dam ci przykład: masz się uczyć lekcji, ale tak pięknie na dworze, inne dzieci wesoło się bawią – siła jedna ciągnie cię do zabawy, druga do obowiązku, to jest do spełnienia woli Bożej. Przewyciężenie

³⁷ U. Ledóchowska, *Rozmyślenia*, t. 2, dz. cyt., s. 89.

³⁸ Zob. U. Ledóchowska, Przemówienie wygłoszone 30 czerwca 1928, s. 77.

pokusy jest ofiarą, a ta ofiara, spełniona dla Jezusa, jest pociechą dla Serca Jego, bo dowodzi, że Jezusa więcej kochasz niż siebie³⁹.

Święta Urszula pokazuje, że życie, które ma podobać się Panu Bogu, nie jest uleganiem dowolnym upodobaniom i skłonnościom, ale wymaga od natury ludzkiej ofiary. Takim wyrzeczeniem jest każde – powodowane miłością Zbawiciela i pragnieniem przyniesienia Mu pociechy – odmówienie sobie dozwolonej przyjemności. Tym samym Matka Ledóchowska jako mądra wychowawczyni uczy młodych kształtowania charakteru i pracy nad sobą.

Autentyczna duchowość eucharystyczna prowadzi więc w sposób bezpośredni do zdolności życia ofiarną miłością do Zbawiciela, wyrażającą się w miłości bliźniego, w modlitwie, pokucie i umartwieniu. Równocześnie święta Urszula wskazuje, że miłość Boga do człowieka jest zawsze pierwsza i uprzedzająca. Bóg oczekuje od wierzącego odpowiedzi miłości, ale to On sam staje się najpierw naszym Przyjacielem, towarzyszącym i na różne sposoby, niosącym pokrzepienie i umocnienie. Przychodząc do Niego obecnego w tabernakulum, można odnaleźć pociechę, wsparcie, światło, siłę i radość. Według św. Urszuli Chrystus w Eucharystii jest Przyjacielem, który chce towarzyszyć człowiekowi w jego drodze, jest Tym, który przychodzi z pomocą, niosąc umocnienie w znoszeniu różnych utrapień i doświadczeń. Autorka *Rozmyślań* pisze:

Jezus w Najświętszym Sakramencie Ołtarza nieustannie (...) chce mi być pocieszycielem, przyjacielem, radością moją i pokojem. Obym umiała zrozumieć, czym jest dla mnie Jezus w tabernakulum! On wiedział dobrze, że życie na ziemi jest nieraz ciężkie i bolesne, że trudno człowiekowi samemu dźwigać ciężar dnia, więc chciał mi życie uczynić łatwym, stając się moim towarzyszem – towarzyszem, który zawsze, zawsze patrzy na mnie z miłością, zawsze gotów mnie wspierać i pocieszać⁴⁰.

Obecność Chrystusa w Najświętszym Sakramencie jest nieocenionym darem miłości Boga dla ludzi.

Matka Ledóchowska potrafi realistycznie patrzeć na człowieka i jego życie, nie ukrywając trudności i problemów, z jakimi musi się on mierzyć. Pokazuje ponadto, że w każdych okolicznościach i we wszelkich

³⁹ U. Ledóchowska, Przemówienie wygłoszone 30 czerwca 1928, s. 79.

⁴⁰ U. Ledóchowska, *Rozmyślenia*, t. 2, dz. cyt., s. 10–11.

stanach duszy warto uciekać się do Chrystusa, który zawsze jest obecny w tabernakulum. W *Rozmyślaniach* wyznaje:

Jakżeby ziemia była smutna bez Jezusa w tabernakulum, jakżeby to było dla mnie ciężkie, gdyby Jezus odszedł do nieba, a ja, by Go zobaczyć, musiałabym czekać aż do śmierci. Jezus zrozumiał potrzebę serca naszego, potrzebę oglądania Go, choćby ukrytego pod zasłoną chleba i wina, oglądania Go w białej Hostii, i dlatego też zostaje z nami w tym małym chlebie, od którego po całej kuli ziemskiej rozchodzi się promienie niebiańskiej radości. A tej radości nikt nam odebrać nie może, nikt, tylko grzech może nas jej pozbawić⁴¹.

Relacja z Chrystusem Eucharystycznym daje człowiekowi siły i moc do służby i ofiarnej miłości, wyrażanej na wiele sposobów, wobec Boga i bliźniego.

Zakończenie

W duchowości św. Urszuli tajemnica Eucharystii jest szczególnie związana z tajemnicą Serca Jezusa Konającego. Matka Ledóchowska, przypominając, że każda Msza święta jest bezkrwawym odnowieniem krwawej ofiary Jezusa Chrystusa, akcentuje ścisłą jedność Eucharystii i ofiary krzyża. Zbawiciel, oddający swoje życie z miłości do Ojca i do człowieka, ustanawia Przenajświętszy Sakrament, ponieważ chce pozostać z ludźmi przez wszystkie dni aż do skończenia świata. Pragnie On stać się nie tylko Przewodnikiem towarzyszącym na drogach codzienności, ale także Pokarmem dla człowieka, z którym chce wejść w najgłębszą zażyłość. Według św. Urszuli miłość Chrystusa skłania do odpowiedzi osobę ludzką, umiłowaną przez Zbawiciela i odkupioną Jego drogocenną Krwią.

Założycielka Zgromadzenia Sióstr Urszulanek Serca Jezusa Konającego wielokrotnie wyraża w swych tekstach żarliwą miłość do Jezusa Eucharystycznego, Wężnia Miłości, który obecny w Najświętszym Sakramencie, chce być blisko każdego człowieka. Zachęca ona wierzących do miłości do Jezusa-Hostii, do wdzięczności za dar Jego przebywania w tabernakulum oraz do częstego przychodzenia do Niego, by powierzać

⁴¹ U. Ledóchowska, *Rozmyślania*, t. 2, dz. cyt., s. 10–11.

Jemu swe troski, niepokoje, myśli i pragnienia. Święta Urszula pokazuje zarazem, że prawdziwą miłość wobec Boga okazuje się nie tylko modlitwą, umartwieniem i pokutą, ale również czynem skierowanym ku bliźniemu. Tym samym zwraca ona uwagę na niezastąpioną wartość i znaczenie ofiarnej miłości i postawy dawania siebie innym. Duchowość eucharystyczna ma prowadzić do przekraczania swego egoizmu i pokonywania koncentracji na sobie, by żyć duchem służby. Każdy wierzący wezwany jest do tego, by uczyć się od Chrystusa ofiarnej miłości. Ponadto, Matka Ledóchowska wskazuje na szczególne powołanie osób zakonnych, które oddają Bogu z miłości całych siebie, na podobieństwo ofiary całopalnej. Założycielka Zgromadzenia Sióstr Urszulanek Serca Jezusa Konającego przypomina swoim duchowym córkom, pragnącym iść drogą naśladowania Zbawiciela, że taka miłość oznacza całkowite składanie siebie Bogu w ofierze oraz dawanie siebie w służbie siostrom i braciom, z wewnętrzną wolnością, hojnie poświęcając im swój czas, siły, zdolności i umiejętności, zgodnie z wolą Bożą.

Wielość i różnorodność tekstów św. Urszuli odnoszących się do tajemnicy Eucharystii jako ofiary, a przede wszystkim ich głębia i bezpośrednie odniesienie do życia świadczą o tym, jak ważne miejsce tajemnica ta zajmuje w duchowości założycielki Zgromadzenia Sióstr Urszulanek Serca Jezusa Konającego. Duchowość eucharystyczna Matki Ledóchowskiej wpisuje się w chrystocentryczny charakter jej duchowości. Wszystko, co najważniejsze w refleksjach i zachętach św. Urszuli dotyczących Eucharystii wynika ze zrozumienia i doświadczenia, czym w swej istocie jest realna obecność Jezusa–Hostii. Sposób, w jaki Matka Ledóchowska przedstawia rozważaną tajemnicę, pokazuje, że jej duchowość oparta jest przede wszystkim na głęboko przeżywanych prawdach wiary. Teologia duchowości, którą reprezentuje św. Urszula, niewątpliwie zbudowana jest na dogmatyce. Założycielka Zgromadzenia Sióstr Urszulanek Serca Jezusa Konającego nigdy nie rozłącza Chrystusa w Najświętszym Sakramencie od Jego ofiary na krzyżu. Pokazuje, że odkrycie niepojętej i dającej siebie do końca miłości Zbawiciela, objawiającej się w pełni w Sercu Jezusa Konającego, skłania do uwielbienia i adoracji Jezusa–Hostii. Co więcej, święta Urszula akcentuje istotną jedność pomiędzy uczestnictwem we Mszy świętej, przyjmowaniem Komunii świętej a gotowością

do składania swego życia w ofierze Bogu i życia służebną miłością wobec ludzi, co jest owocem eucharystycznej łaski.

Warto zauważyć, że rozważania św. Urszuli dotyczące Eucharystii jako ofiary są szczególnie istotne we współczesnym kontekście. Obecnie czasami spotyka się bardzo ograniczone rozumienie tajemnicy Eucharystii, ogoławające ją z wymiaru ofiarniczego, a sprowadzające jej znaczenie jedynie do zwykłego braterskiego spotkania⁴². Taka sytuacja prowadzi do zapominania o ofierze Chrystusa – który oddał siebie z miłości – a w konsekwencji również do zatracenia postawy bezinteresownego poświęcenia w służbie Bogu i bliźnim.

Bibliografia

Błogosławiona Urszula Ledóchowska o Eucharystii, w: *Odrodzenie jest możliwe*, red. B. Bejze, Warszawa 1988, s. 58–103.

Górska A., *Tajemnica Eucharystii w życiu i działalności bł. Urszuli Ledóchowskiej*, w: *Odrodzenie jest możliwe*, red. B. Bejze, Warszawa 1988, s. 15–29.

Górska U., *Eucharystia w życiu młodego człowieka według wskazań i praktyki pedagogicznej błogosławionej Urszuli Ledóchowskiej*, w: *Odrodzenie jest możliwe*, red. B. Bejze, Warszawa 1988, s. 30–41.

Jan Paweł II, *Encyklika Ecclesia de Eucharistia*, Watykan 2003.

Ledóchowska U., *Odczyt wygłoszony 24 kwietnia 1929 w Poznaniu*, w: *Odrodzenie jest możliwe*, red. B. Bejze, Warszawa 1988, s. 80–87.

Ledóchowska U., *Przemówienie wygłoszone do dzieci 28 czerwca 1930 na I Ogólnopolskim Kongresie Eucharystycznym w Poznaniu*, w: *Odrodzenie jest możliwe*, red. B. Bejze, Warszawa 1988, s. 87–91.

Ledóchowska U., *Przemówienie wygłoszone do dzieci w czerwcu 1932 na Kongresie Eucharystycznym w Radomiu*, w: *Odrodzenie jest możliwe*, red. B. Bejze, Warszawa 1988, s. 91–95.

Ledóchowska U., *Przemówienie wygłoszone 30 czerwca 1928 do dzieci, członków Krucjaty Eucharystycznej na Kongresie Eucharystycznym w Łodzi*, w: *Odrodzenie jest możliwe*, red. B. Bejze, Warszawa 1988, s. 76–80.

Ledóchowska U., *Rozmyślania dla Sióstr Urszulanek Serca Jezusa Konającego*, t. 1, Pniewy 2000.

Ledóchowska U., *Rozmyślania dla Sióstr Urszulanek Serca Jezusa Konającego*, t. 2, Pniewy 2000.

Ledóchowska U., *Pisma zakonne*, Pniewy 2000.

⁴² Zob. Jan Paweł II, *Encyklika Ecclesia de Eucharistia*, nr 10; J. Ratzinger, *Raport o stanie wiary*, Kraków–Warszawa 1986, s. 104; M. Pagacz, *Eucharystia jako Ofiara w życiu osób konsekrowanych*, „Duchowość w Polsce” 21 (2019), s. 128–131.

Misiurek J., *Historia i teologia polskiej duchowości katolickiej*, t. 3, Lublin 2001.

Misiurek J., *Kontemplacja Serca Jezusa Konającego i duchowość eucharystyczna*, w: *Polka w Europie. Święta Urszula Ledóchowska*, red. M. Chmielewski, Z. Zdybicka, M. Ziółkowska, Lublin 2005, s. 28–42.

Odrodzenie jest możliwe, red. B. Bejze, Warszawa 1988.

Olbrycht K., *Zarys systemu wychowania Urszuli Ledóchowskiej*, Ząbki 2002.

„Otrzymała od Ducha Świętego wielki charyzmat”. *Św. Urszula Ledóchowska i Urszulanki Serca Jezusa Konającego*, red. M. Krupecka, W. Misztal, Kraków 2012.

Pagacz M., *Eucharystia jako Ofiara w życiu osób konsekrowanych*, „Duchowość w Polsce” 21 (2019), s. 121–131.

Polka w Europie. Święta Urszula Ledóchowska, red. M. Chmielewski, Z. Zdybicka, M. Ziółkowska, Lublin 2005.

Ratzinger J., *Raport o stanie wiary*, Kraków–Warszawa 1986.

Zdybicka Z. J., *Błogosławiona Urszula Ledóchowska – apostołka Eucharystii*, w: *Odrodzenie jest możliwe*, red. B. Bejze, Warszawa 1988, s. 9–14.

Zyzak W., *Kontemplacja Krzyża jako centrum duchowości św. Urszuli Ledóchowskiej*, w: „Otrzymała od Ducha Świętego wielki charyzmat”. *Św. Urszula Ledóchowska i Urszulanki Serca Jezusa Konającego*, red. M. Krupecka, W. Misztal, Kraków 2012, s. 73–94.